

Інститут проблем виховання АПН України

ЧЕПКА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 373.29

**Наступність ігрових форм навчальної
діяльності в умовах навчально-виховного
комплексу “Школа – дошкільний заклад”**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському державному педагогічному університеті

імені Павла Тичини,

Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент **Колесникова Валентина Федорівна**, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, декан факультету соціального менеджменту, доцент кафедри психології (Київ).

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор **Артемова Любов Вікторівна**, Київський міжнародний університет;

кандидат педагогічних наук, доцент **Коваленко Олена Володимирівна**, Київський міський педагогічний університет ім. Б. Д. Грінченка, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти.

Провідна установа:

Глухівський державний педагогічний університет, кафедра дошкільної педагогіки та кафедра методики початкового навчання, Міністерство освіти і науки України.

Захист відбудеться “4” квітня 2006 р. о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.454.01 в Інституті проблем виховання АПН України за адресою: вул. Берлинського 9, Київ, 04060.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту проблем виховання АПН України (вул. Берлинського 9, Київ, 04060).

Автореферат розісланий _____ 2006 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Г.П. Пустовіт

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Упровадження радикальних змін у політичну, соціальну, економічну сфери життя суспільства в період розбудови національної системи освіти на сучасному етапі розвитку загострюють проблеми неперервності навчання та виховання дітей. У період реформування освіти в Україні одним із найважливіших завдань, які визначає Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття), є забезпечення безперервності освіти, що відкриває можливість для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні. Забезпечення безперервності педагогічного процесу у двох суміжних ланках освіти: дошкільній та шкільній, – спричинило активний пошук методів, використання яких призвело б до вирішення цієї проблеми.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначає дошкільну освіту як самостійну систему у галузі освіти і обов’язкову складову неперервної освіти в Україні. Перехід дошкільної освіти від авторитарно-дисциплінарної до особистісно-орієнтованої моделі вимагає переосмислення змісту, критеріїв оцінювання ефективності освітньої діяльності, орієнтації педагога на визнання пріоритету виховання у формуванні особистості дитини дошкільного віку.

Психолого-педагогічні проблеми становлення дошкільної та шкільної освіти сьогодення зумовлені такими чинниками: стрімкий розвиток суспільства, оновлення навчально-виховного процесу, прийняття нового державного стандарту загальної середньої освіти, зміни у світосприйнятті підростаючого покоління, вступ дітей шестирічного віку до школи, – їх необхідно вирішувати, про що зазначається у важливих програмних документах про освіту. Головною умовою вирішення складних проблем сьогодення в них визначається забезпечення принципу наступності у всіх сферах навчання і виховання підростаючого покоління.

Важливі аспекти проблеми наступності відображені у дослідженнях, які здійснили такі вчені, як Л. В. Артемова, Б. Г. Ананьєв, А. М. Богуш, З. Н. Борисова, О. В. Запорожець, О. Л. Кононко, В. Г. Кузь, А. М. Кухта, Г. О. Люблінська, З. П. Плохій, О. В. Проскура, О. Я. Савченко, В. Г. Сенько, та ін. Психолого-педагогічні засади проблеми наступності дошкільної й початкової освіти знайшли своє відображення в дисертаційних дослідженнях із загальної та професійної освіти (О. П. Глазова, І. Ю. Гнатенко, А. В. Литвин, В. М. Лихач, В. М. Мадзігон, О. Г. Мороз, Є. М. Павлютенков, О. Ю. Пінаєва, Л. Г. Сугейко, Н. А. Фоменко, В. І. Шавальова). У низці дисертаційних досліджень висвітлені різні аспекти проблеми наступності між дошкільною та шкільною освітою: формування елементарних математичних уявлень (І. А. Попова), естетичне виховання (А. І. Ароніна), виховна робота (В. Я. Ликова), зображувальна діяльність (Р. І. Афанасьєва, Я. Я. Чернецький), музичне виховання (С. А. Колесников), трудове виховання (Л. П. Дашківська, В. Ф. Колесникова, М. А. Машовець), ознайомлення з природою

(Т. О. Ковальчук, В. Д. Лисенко, Д. І. Струннікова), екологічне виховання (Л. В. Іщенко), наступність у навчанні (Г. І. Назаренко) та ін.

Повноцінна реалізація принципу наступності можлива за умови функціонування навчального закладу на засадах ієрархічності, системності, цілісності та структурності. Таким освітнім центром є навчально-виховний комплекс (далі – НВК) “Школа – дошкільний навчальний заклад” (далі – ДНЗ, дошкільний заклад). Проблеми функціонування таких закладів, а також особливості протікання освітнього процесу в них вирішувалися А. М. Богущ, В. Г. Кузем, Н. М. Манжелій, І. П. Печенко, З. П. Плохій, О. Я. Савченко, Л. О. Федорович.

Однак у працях зазначених авторів питання про наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний навчальний заклад” не було предметом спеціального дослідження. Наступність ігрових форм організації навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” є однією з важливих складових загальної проблеми наступності й передбачає оптимізацію навчального процесу в освітньому закладі, забезпечує готовність старших дошкільників до майбутнього здобуття освіти, прискорює адаптацію першокласників до навчання у школі. Можливість ефективного забезпечення зазначених чинників, у основі яких лежить якість розвитку національної освіти, підвищує актуальність досліджуваної проблеми. Актуальність проблеми, її практична значущість та недостатність науково-теоретичної і методичної розробки зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **“Наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад”**”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до тематичного плану Уманського державного педагогічного університету імені П. Г. Тичини “Школа – дошкільний навчальний заклад” – одна з перспективних моделей сучасних освітніх установ” (№ 01940029195); затверджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 2 від 26.02.2002 року).

Об’єкт дослідження: процес організації ігрових форм навчальної діяльності в освітньому комплексі “Школа – дошкільний заклад”.

Предмет дослідження: наступність ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників та першокласників.

Мета дослідження полягає в розробці, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад”.

Гіпотезою дослідження є припущення, що реалізація наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів буде ефективною за таких умов:

1. Взаємозв’язку та взаємопереходу ігрової і навчальної діяльності;

2. Зв'язку та узгодження змісту освітніх програм для старших дошкільників і першокласників;

3. Взаємозв'язку форм, методів та засобів організації навчальної роботи дошкільних та шкільних закладів освіти;

4. Співпраці сім'ї та педагогів дошкільних і шкільних освітніх закладів у розв'язанні досліджуваної проблеми;

5. Підвищення рівня компетентності педагогів у вирішенні проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників і учнів першого класу.

Визначені об'єкт, предмет, мета та гіпотеза зумовили **основні завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічних та філософських підходів до розв'язання проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності.

2. Уточнити педагогічну сутність понять “навчальна діяльність”, “наступність навчальної діяльності”, “ігрові форми навчальної діяльності”; визначити поняття наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників та першокласників.

3. Розробити й експериментально апробувати ігрові форми навчальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку на основі узгодження змісту освітніх програм для старших дошкільників і першокласників.

4. Розробити методику взаємозв'язку та взаємопереходу ігрової і навчальної діяльності.

5. Розробити форми співпраці сім'ї та педагогів дошкільних і шкільних освітніх закладів, а також шляхи підвищення рівня їх компетентності у вирішенні означеної проблеми наступності.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення гуманістичної філософії про взаємозв'язок об'єктивного й суб'єктивного, взаємообумовленість та неподільність цілісності реального світу; єдність загального, особливого й одиничного в освітньому процесі; педагогічні концепції гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу; теорія особистісно-зорієнтованого виховання; ідея наступності в розвитку особистості з опорою на її попередні досвід і знання.

Теоретичну основу дослідження склали положення та концепції, в яких розкрито проблеми наступності на різних етапах освітнього процесу, в тому числі між дошкільною та шкільною ланками освіти (А. І. Ароніна, Р. І. Афанасьева, І. Ю. Гнатенко, Л. П. Дашківська, Л. В. Іщенко, Т. О. Ковальчук, С. А. Колесников, В. Ф. Колесникова, В. Я. Ликова, В. М. Мадзігон, М. А. Машовець, О. Г. Мороз, Г. І. Назаренко, І. А. Попова, Д. І. Струннікова, Н. А. Фоменко, Я. Я. Чернецький); обумовлено механізми взаємопереходу ігрової та навчальної діяльності (Л. В. Артемова, Ю. П. Азаров, А. Л. Венгер, Л. А. Венгер, Л. С. Виготський, О. М. Грединарова, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, О. В. Запорожець, Н. П. Зубалій, О. Є. Кравцова, М. М. Поддяков, О. П. Усова); розкрито особливості готовності та адаптації до навчальної діяльності старших

дошкільників і молодших школярів (О. А. Анищенко, Н. А. Бастун, О. Р. Боделан, В. К. Котирло, В. А. Крутій, Ле Тхань Ван, О. К. Любчук, Л. Н. Мініч, О. В. Проскура, Є. Г. Сарапулова, Н. І. Стяглик, Л. О. Федорович); обґрунтовано умови функціонування навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” (А. М. Богуш, В. Г. Кузь, Н. М. Манжелій, І. П. Печенко, З. П. Плохій, О. Я. Савченко).

Для розв’язання поставлених завдань, було використано комплекс **методів дослідження**:

- теоретичні: методи ретроспективного, порівняльного та логіко-теоретичного аналізу, синтезу і узагальнення для обґрунтування наукових положень стосовно досліджуваної проблеми; визначення необхідних дидактичних понять; розробки педагогічних умов забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності в освітньому комплексі “Школа – дошкільний заклад” та шляхів їх реалізації;
- емпіричні: педагогічний експеримент для перевірки визначеної гіпотези дослідження; обсерваційні методи (пряме та опосередковане спостереження, самоспостереження) – для виявлення рівня здійснення наступності ігрових форм навчальної діяльності в освітньому процесі комплексу “Школа – дошкільний заклад”; діагностичні методи (бесіда, анкетування, тестування) – для визначення компетентності педагогів у вирішенні досліджуваної проблеми та рівнів сформованості показників готовності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку до навчальної діяльності; прогностичні методи (узагальнення незалежних характеристик) – зіставлення, осмислення та узагальнення відомостей про особливості навчальної діяльності дітей;
- методи статистичного та математичного узагальнення одержаних результатів.

Експериментальна база та етапи дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2001–2005 років на базі навчально-виховних комплексів “Школа – дошкільний заклад” сіл Кочержинці, Сушківка, Коржова Уманського району та Матвіїха, Терлиця, Шарнопіль Монастирищенського району Черкаської області. Дослідженням було охоплено 207 дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (1 клас), 56 педагогів (вихователів та вчителів початкових класів), а також батьків дітей (113 осіб).

На першому етапі (2001 р.) було проаналізовано філософську, психолого-педагогічну наукову літературу з досліджуваної проблеми, розроблено вихідні теоретичні положення, перевірено актуальність досліджуваного напрямку роботи, сформульовано науковий апарат дослідження та визначено методологію й методику проведення експерименту.

На другому етапі (2002–2003 рр.) розроблено модель забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів, здійснено експериментальну апробацію дослідження.

На третьому етапі (2003–2005 рр.) узагальнено та проаналізовано одержані експериментальні дані, сформульовано висновки дисертаційного дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше визначено, обґрунтовано та апробовано педагогічні умови реалізації наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад”; визначено поняття наступності ігрових форм навчальної діяльності; розроблено та експериментально перевірено модель забезпечення наступності досліджуваного напрямку. Вдосконалено та уточнено поняття “наступність між дошкільною та шкільною ланками освіти”, “навчальна діяльність”. Набули подальшого розвитку поняття “наступність навчальної діяльності”, “ігрові форми навчальної діяльності”.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні понять наступності, ігрових форм, навчальної діяльності, наступності навчальної діяльності, як педагогічних категорій; у визначенні поняття наступності ігрових форм навчальної діяльності, як взаємозв'язку та узгодженості способів взаємопереходу ігрової і навчальної діяльності; обґрунтуванні та визначенні структури наступності навчальної діяльності як двох етапів: формування готовності старших дошкільників до навчальної діяльності й адаптацію першокласників до шкільних умов навчання; в обґрунтуванні взаємопереходу ігрової та навчальної діяльності старших дошкільників і першокласників; у розкритті напрямів вирішення проблеми наступності (організаційного та змістового).

Практичне значення дослідження полягає у розробці системи ігрових форм навчальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, побудованої з урахуванням наступності; у розробці педагогічних умов забезпечення наступності досліджуваного напрямку; у розробці методики діагностування розумового розвитку дошкільників і першокласників у відповідності зі завданнями навчальних програм дошкільної і початкової освіти; у розробці спецкурсу “Наступність ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів” для студентів педагогічних відділень вищих навчальних закладів освіти.

Матеріали дослідження мають практичну спрямованість і можуть використовуватися викладачами педагогічних ВНЗ, працівниками в галузі дошкільної і початкової шкільної освіти, у вищих педагогічних закладах для підготовки фахівців зі спеціальностей “Дошкільне виховання” та “Початкове навчання”.

Особистий внесок здобувача: вперше розроблено й експериментально перевірено методику забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад”, теоретично обґрунтовано основні положення та ідеї дослідження, визначено педагогічні умови реалізації наступності досліджуваного напрямку.

Достовірність одержаних результатів та висновків дисертаційного дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних теоретичних параметрів концептуальної моделі дослідження; розробкою і апробацією методики дисертаційного

дослідження; синтезом, кількісним і якісним аналізом теоретичного й експериментального матеріалів дослідження; використанням комплексу методів дослідження, адекватного його науковому апарату; власною участю в експериментальній роботі; апробацією результатів у масовій аудиторії.

Апробація та впровадження результатів. Оприлюднення результатів дослідження здійснювалося шляхом доповідей на Всеукраїнській науково-практичній конференції “До витоків становлення української педагогічної науки” (Умань, 2002); Міжнародній науково-методичній конференції “Теорія та практика управління педагогічними процесами” (Одеса, 2002); Міжнародній науково-практичній конференції “Динаміка наукових досліджень” (Дніпропетровськ, 2002); Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми трудової і професійної підготовки” (Слов’янськ, 2002); Міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми розвитку системи соціальної роботи та неперервної освіти в Україні та зарубіжжі” (Чернівці, 2002); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Засоби реалізації сучасних технологій навчання” (Кіровоград, 2003); Міжнародних педагогічних читань “Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю” та X Всеукраїнських педагогічних читань “Василь Сухомлинський і сучасність: особистість учителя” (Кіровоград, 2003); Міжнародній науково-практичній конференції “Психолого-педагогічні проблеми дитинства” (Переяслав-Хмельницький, 2003); Міжнародній науково-методичній конференції “Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти” (Київ, 2004).

Результати дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри дошкільної педагогіки і психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Основні положення і висновки дослідження реалізовувалися у процесі експериментальної роботи в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (довідка № 899 / 03 від 24 жовтня 2005 р.); Уманському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Т. Г. Шевченка (довідка № 341 від 27 жовтня 2005 р.); навчально-виховних комплексах “Школа – дошкільний заклад” сіл Кочержинці (довідка № 67 від 16 травня 2005 р.), Сушківка (довідка № 49 від 17 березня 2005 р.), Коржова (довідка № 13 від 18 квітня 2005 р.) Уманського району та Матвіїха (довідка № 7 від 21 жовтня 2004 р.), Терлиця (довідка № 51 від 21 жовтня 2004 р.), Шарнопіль (довідка № 56 від 22 жовтня 2004 р.) Монастирищенського району Черкаської області.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 16 наукових праць, з них: 1 навчально-методичний посібник та 11 статей – у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (246 найменувань), додатків. Основний зміст дисертації складає 175 сторінок. Дисертація містить 20 таблиць та 14 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми і вибір теми дослідження, визначено науковий апарат, методологічні та теоретичні засади, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження, особистий внесок здобувача.

У **першому розділі** – *“Наступність у роботі дошкільного закладу і школи як соціально-педагогічна проблема”* зроблений ґрунтовний аналіз науково-педагогічної літератури з теми дослідження, розглянуто філософські та загальнонаукові аспекти проблеми наступності, охарактеризовано стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці педагогічної науки, розкрито сутність навчальної діяльності, наступності навчальної діяльності, ігрових форм; визначено поняття “наступність ігрових форм навчальної діяльності”, структуру наступності досліджуваного напрямку та організаційні й змістові умови її реалізації.

Теоретичний аналіз проблеми дозволив установити, що наступність характеризується об’єктивним і всезагальним характером, маючи своє відображення у суспільстві, природі та пізнанні. Проблема наступності існує у різних науках, і в кожній галузі вона відрізняється своїм змістом і характером, проявляючись як принцип, категорія, явище, спосіб, правило, засіб, фактор, закон чи умова. У кожній сфері наступність має свої особливості й значення – як загальнонаукове, так і конкретне: педагогічне (Ю. К. Бабанський, З. Н. Борисова, С. Ф. Русова, В. Г. Сенько, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін.), психологічне (Б. Г. Ананьєв, Л. А. Венгер, О. В. Запорожець, Г. С. Костюк, Г. О. Люблінська, М. М. Поддьяков та ін.), філософське (Є. О. Баллер, Б. С. Батурін, Г. М. Ісаєнко, Б. М. Кедров та ін.), дидактичне (О. А. Анищенко, М. В. Антропова, А. М. Богуш, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, А. М. Кухта, Г. І. Назаренко, Т. О. Фадєєва та ін.). Наступність як педагогічна категорія характеризується багатофункціональністю і в дидактиці трактується як:

- принцип дидактики, у відповідності з яким знання, уміння й навички повинні формуватися у певному порядку: коли кожен наступний елемент навчального матеріалу взаємопов’язується з попереднім, опирається на нього й готує до засвоєння нового;
- встановлення зв’язку, послідовності, системності та правильного співвідношення у розміщенні частин навчального матеріалу на різних етапах його вивчення;
- зв’язок та узгодженість у використанні методів, прийомів, форм і засобів навчання;
- зв’язок етапів навчального процесу.

Наступність як педагогічна категорія являє собою взаємозв’язок різних етапів розвитку, сутність якого полягає у відновленні і збереженні на новому етапі елементів і характеристик попередніх. При цьому новий етап, який є наслідком попереднього, є фундаментом для

становлення і розвитку наступного. Наступність забезпечує взаємозв'язок елементів минулого, теперішнього і майбутнього. Поняття наступності можна визначити з декількох позицій, які, доповнюючи одна одну, впливають на формування змісту умов забезпечення даної категорії (Є. А. Аркін, Л. В. Іщенко, М. А. Машовець, М. М. Поддяков, В. Г. Сенько, Д. І. Струннікова та ін.). Ці умови характеризують зовнішні та внутрішні механізми організації наступності. Зовнішня сторона характеризується організацією роботи, а внутрішня – її змістом (включає в себе знання, уміння й навички дітей, їхнє подальше зростання та вдосконалення).

Однією з основних умов забезпечення наступності навчальної діяльності є її реалізація в навчально-виховному комплексі “Школа – дошкільний заклад” (А. М. Богуш, А. П. Бурова, О. П. Долинна, В. Г. Кузь, Н. М. Манжелій, Л. Н. Мініч, І. П. Печенко, З. П. Плохій, О. Я. Савченко, Л. О. Федорович, Л. Ю. Якименко та ін.), який має ґрунтовні переваги порівняно з традиційними закладами, що функціонують у різних системах освіти. Педагогічний процес ДНЗ характеризується такими принципами функціонування, як цілісність, ієрархічність, структурність, різновіковість, безперервність, взаємозалежність, послідовність, систематичність, комплексність.

Навчальна діяльність – це процес організації педагогом пізнавальної активності дітей з метою засвоєння останніми відповідної суми знань, умінь, навичок, а також способів діяльності. Структура навчальної діяльності включає в себе навчальну діяльність педагога, спрямовану на організацію засвоєння дітьми певних знань, умінь і навичок та власну навчальну діяльність дітей, у ході якої вони сприймають та засвоюють навчальний матеріал. Наступність навчальної діяльності – це взаємозв'язок та узгодженість змісту, ступенів і етапів навчального процесу, методів, прийомів, форм його організації, при яких знання, уміння й навички формуються у певному порядку: коли наступний елемент навчального матеріалу, взаємопов'язуючись з попереднім, опираючись на нього, готує до засвоєння нового.

Наступність навчальної діяльності в умовах дошкільної та шкільної освіти характеризується:

1. Злагодженою роботою педагогів, спрямованою на формування знань, умінь та навичок старших дошкільників і першокласників на основі зв'язку та узгодження змісту, форм, методів та засобів навчання в умовах цих двох ланок освіти.

2. Взаємозв'язком провідних видів діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, спрямованих на їх пізнавальний розвиток.

Важливою ознакою наступності навчальної діяльності (Г. Назаренко) в умовах дошкільної та шкільної ланок освіти є її структура, яка передбачає два етапи: формування готовності старших дошкільників до навчальної діяльності та адаптацію першокласників до шкільних умов навчання.

Підвищення показників рівня готовності до школи, а також успішна адаптація до навчання можливі завдяки взаємопереходу провідних видів діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку: ігрової та навчальної. Проблему готовності старших дошкільників до

навчальної діяльності можна трактувати як проблему зміни провідних видів діяльності дітей (Ш. О. Амонашвілі, Л. С. Виготський, О. М. Грединарова, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін, Г. Г. Кравцов, М. М. Поддьяков, О. П. Усова, К. Й. Щербакова та ін.). У результаті класифікації і узагальнення показників рівня готовності до навчальної діяльності, визначених науковцями, (Б. Г. Ананьєв, О. А. Анищенко, Т. Д. Кондратенко, В. К. Котирло, С. О. Ладивір, Г. О. Люблінська, М. М. Поддьяков та ін.) виділено такі: володіння достатнім обсягом знань, відповідними уміннями й навичками, загальними способами пізнавальної діяльності (аналіз, порівняння, узагальнення); мимовільна регуляція та контроль поведінки відповідно до визначених правил та вимог; уміння оцінювати власну роботу та роботу інших дітей; бажання займатися навчальною діяльністю, інтерес до знань, радість від пізнання нового.

Категорію “ігрова форма” ми вбачаємо у наданні дії, способу чи ознаці ігрового характеру. Ігрова форма навчальної діяльності – це спосіб організації навчальної діяльності з переважанням ігрових прийомів. Отже, наступність ігрових форм навчальної діяльності – це взаємозв’язок та узгодженість способів взаємопереходу ігрової і навчальної діяльності, при яких знання, уміння й навички формуються у визначеному порядку: коли кожен наступний елемент навчального матеріалу, опираючись на попередній, взаємопов’язується з ним і готує до засвоєння нового.

Основною формою взаємозв’язку та взаємопереходу ігрової і навчальної діяльності старших дошкільників та першокласників є дидактична гра, яка поєднує в собі гру і навчання (Л. В. Артемова, Ф. Н. Блехер, В. А. Крутій, Г. О. Люблінська, Л. Л. Макарова, Т. І. Поніманська, П. Г. Саморукова, Р. І. Якимчук та ін.). Поряд із дидактичною грою в навчальній діяльності дітей можуть використовуватися й інші ігрові форми навчання: рухливі ігри, ігрові вправи, цікаві завдання тощо. Зміна провідних видів діяльності зумовлює різницю у змісті ігрових форм навчальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Ця різниця полягає у поступовому ускладненні завдань програмового матеріалу.

Таким чином, вирішення проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” можливе у контексті двох напрямів: організаційного (реалізація в педагогічному процесі) та змістового (визначення рівня знань, умінь та навичок дітей, їхнє подальше зростання і вдосконалення).

У другому розділі *“Дослідно-експериментальна перевірка наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах комплексу “Школа – дошкільний заклад”* досліджено практичний стан наступності ігрових форм навчальної діяльності в освітньому комплексі “Школа – дошкільний заклад”. На основі аналізу проведення експериментальної роботи, узагальнення отриманих результатів досліджена ефективність розробленої методики забезпечення наступності досліджуваного напрямку. Розробка та запровадження умов вирішення зазначеної проблеми лягли в основу проведення формуючого експерименту.

У процесі дослідно-експериментальної роботи здійснювалася реалізація констатуючого експерименту. Основними його завданнями було визначено: виявити рівень реалізації наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників і молодших школярів в освітньому процесі комплексу “Школа – дошкільний заклад”; дослідити рівень наявності принципу наступності у змісті навчальних завдань для старших дошкільників і молодших школярів; визначити рівень готовності дітей старшого дошкільного віку до навчальної діяльності у школі і дослідити процес адаптації дітей із початком навчання у першому класі.

Завдання констатуючого експерименту реалізувалися у процесі: спостереження за навчально-виховним процесом освітнього комплексу “Школа – дошкільний заклад”; вивчення педагогічної документації дошкільного закладу та школи; анкетування й тестування вихователів, вчителів, батьків; бесіди з ними; аналізу змісту навчальних програм для дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку (перший клас) та навчально-методичних посібників; діагностування рівня готовності дітей до навчальної діяльності.

Спостереження за навчально-виховним процесом показало, що основною формою організації навчальної діяльності старших дошкільників були заняття, хоча діти здобували знання й поза ними, розвивали свої навички і вміння під час праці, ігор, прогулянок, повсякденного життя. Організуючи навчальну діяльність дітей, вихователі використовували здебільшого словесні методи навчання, меншою мірою – наочні та практичні. Особливо така тенденція відчувалася на заняттях із розвитку мовлення. Ігрова діяльність дітей організовувалася як на заняттях, так і поза ними. На заняттях для закріплення раніше вивченого дітьми матеріалу використовувалися дидактичні ігри, але їх використання було не систематичним, не послідовним та епізодичним. Не завжди їх запровадження сприяло правильній організації виконання навчальних завдань. Основною формою організації навчання з дітьми молодшого шкільного віку був урок. Спостереження за освітнім процесом у першому класі показало, що ігровій діяльності тут відводилося значно менше часу, ніж приділялося у навчанні дошкільників. Гра носила епізодичний характер і була спрямована лише на закріплення окремих знань дітей. Домінуюча фронтальна форма навчання не дозволила вчителям у повній мірі використовувати надбання дошкільної освіти, а саме – звертатись до ігрових методів навчання. Навчальна діяльність організовувалася переважно за допомогою словесних методів навчання, рідше – за допомогою наочних.

На основі спостереження за навчально-виховним процесом та вивчення педагогічної документації дошкільного навчального закладу і школи був зроблений висновок, що такі умови забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності, як взаємозв’язок та взаємоперехід ігрової й навчальної діяльності; узгодження й взаємозв’язок методів, форм та засобів навчання; а також співпраця сім’ї та педагогів з вирішення цієї проблеми – відсутні.

Компетентність педагогів навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” у вирішенні досліджуваної проблеми вивчалася за допомогою емпіричних методів одержання інформації: бесіди, анкетного опитування і тестування. Результати проведених з педагогами вказаних методів засвідчили, що компетентність вихователів та вчителів у вирішенні проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності через методичну роботу освітнього закладу не забезпечується.

Розв’язання проблеми наступності у навчанні суміжних ланок освіти неможливе без співпраці вихователів, учителів та батьків дітей. Аналіз роботи освітнього закладу із сім’єю по забезпеченню наступності між дошкільним навчальним закладом та школою включав опитування батьків дошкільників та першокласників. Цей метод базувався на цілеспрямованому отриманні інформації шляхом усного та письмового опитування. У дослідженні він реалізувався у формі анкетування та бесіди. У результаті аналізу відповідей батьків старших дошкільників було виявлено, що проблеми освіти і навчання є для них актуальними. Але більшу увагу батьки (73 %) звертали на проблеми оздоровлення і харчування своїх малят, а вже потім на їх виховання та навчання. Інформацію про навчання своїх дітей батьки здебільшого отримували під час індивідуальних консультацій, батьківських зборів, а також у процесі спілкування з самими дошкільниками. Результати відповідей батьків першокласників засвідчили, що вони вже більшу увагу звертали на навчання дітей, порівняно з тим, скільки займалися з малятами в дошкільному віці. Різниця у відповідях батьків першокласників та старших дошкільників була незначна, й стосувалася в основному розуміння проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності. 83 % батьків вказали, що хоча їхня дитина залюбки йде до освітнього закладу, в якому перебувала й до цього, все ж таки їй важко пристосуватися до навчальної діяльності і тому слід деякий час використовувати у навчанні першокласників звичні для них форми діяльності, з переважанням ігрових. 94 % батьків засвідчили, що з часом бажання дітей іти до школи значно знижується. Виконання навчальної роботи вдома ставало для них непосильним тягарем. А яким чином застосовувати ігрові методи з дітьми – батькам було не відомо. Узагальнення отриманих результатів емпіричних методів дослідження, проведених як із педагогами, так і з батьками дошкільників і першокласників, дали підстави зробити висновок, що проблема наступності ігрових форм навчальної діяльності дітей у спільній роботі педагогів освітнього закладу з сім’єю є актуальною і невирішеною.

Реалізація наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників та першокласників забезпечується шляхом взаємозв’язку, узгодження та поступового ускладнення змісту навчальних програм цих ланок освіти. Аналіз завдань (програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років “Дитина” (2003 року видання) і програма для середньої загальноосвітньої школи (1–2 класи, 2003 року видання)) із навчання дітей рідної мови у програмах для дітей

старшого дошкільного та молодшого шкільного віку дав підстави стверджувати, що окремі завдання у програмі першого класу повторюються без ускладнень для дітей, не враховуючи при цьому рівень уже здобутих дітьми знань у дошкільному навчальному закладі.

Проаналізувавши математичні розділи обох програм, було визначено, що у завданнях присутні правильне співвідношення між частинами, узгодженість, послідовність та системність у розташуванні, але деякі завдання програми першого класу повторюються без ускладнень. Незважаючи на те, що можна констатувати динамічне зростання ускладнень навчальних завдань по ознайомленню дітей з природою, дотримання послідовності та систематичності у їх розміщенні, в окремих завданнях програм ознаки дотримання принципу наступності майже не простежується. Зміст навчальних завдань програмових розділів, у яких представлено навчання дітей конструюванню, складено з урахуванням принципу наступності. Про це свідчили наявні послідовність і системність у розташуванні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість завдань навчальної роботи.

Схожу закономірність було виявлено і при аналізі календарного планування для першого класу, що свідчить про недотримання наступності у змісті окремих завдань досліджуваних розділів освітніх програм. Аналіз змісту навчальних підручників також довів, що всі навчальні завдання посібників повністю відповідають програмовим завданням першого класу. Проте це сприяло дотриманню принципу наступності не у всіх освітніх завданнях для старших дошкільників і першокласників. Не простежується і динаміка поступально-висхідних позицій багатьох навчальних завдань для першокласників з урахуванням здобутків дошкільної освіти.

Реалізація наступних завдань – визначення рівня готовності дітей старшого дошкільного віку до навчальної діяльності у школі та дослідження процесу адаптації дітей з початком навчання у першому класі, – здійснювалася за допомогою такого методу, як діагностування. Діагностування, використане в нашому дослідженні, було спрямоване на визначення основних показників готовності дітей до навчальної діяльності та особливостей адаптації першокласників до умов шкільного навчання. Рівні сформованості показників готовності до навчальної діяльності характеризують особливості адаптації першокласників до навчання в школі.

Нами передбачалося дослідити деякі компоненти психологічної готовності: мотиваційний, розумовий, вольовий та емоційний, а також окремі компоненти функціональної готовності.

Для дослідження рівнів сформованості визначених показників готовності дітей до навчальної діяльності нами було розроблено методику, яка включала низку завдань для дітей підготовчої до школи групи та учнів першого класу. Завдання методики відповідають змісту навчальних програм обох ланок освіти і стосуються розділів, що передбачають формування в дітей елементарних математичних уявлень, розвиток мовлення, ознайомлення з природою, сформованість конструктивної діяльності. У процесі дослідження показника – оволодіння дітьми

достатнім обсягом знань, – досліджувалася і решта показників готовності до навчальної діяльності. Такі показники готовності дітей до навчальної діяльності, як: володіння достатнім обсягом знань щодо обізнаності з природою, бажання займатися навчальною діяльністю, інтерес до знань, радість від пізнання нового – достатньою мірою сформовані лише у 20 % дошкільників та у 15 % першокласників (середній рівень становить 39 % і 33 %, низький – 43 % і 52%).

Розподіл кількості дітей за рівнем сформованості математичних знань засвідчив, що достатній рівень оволодіння такими показниками готовності до навчальної діяльності, як володіння достатнім обсягом знань, загальними способами пізнавальної діяльності (аналізом, порівнянням, узагальненням); бажання навчатися, інтерес до знань, радість від дізнання нового – характерний для 14 % дошкільників і 11 % учнів. Середній рівень – для 35 % і 31 % відповідно. Низький рівень знань і умінь мають 51 % дошкільників і 58 % першокласників.

Результати дослідження рівня розвитку мовлення старших дошкільників та першокласників, а також таких показників готовності до навчальної діяльності, як сформованість руки дитини до оволодіння письмом; мимовільна регуляція та контроль поведінки, відповідно до визначених дорослим правил та вимог, – дозволили стверджувати, що низький рівень (49 і 53 %) оволодіння вказаними вміннями переважає над середнім (39 і 36 %) і достатнім (12 %, 11 %).

Результати дослідження сформованості у дітей навичок і умінь із конструктивної діяльності дозволили зробити висновок, що такі показники готовності до навчання, як: мимовільна регуляція та контроль поведінки відповідно до визначених правил та вимог; вміння оцінювати власну роботу та роботу інших дітей; бажання займатися навчальною діяльністю, інтерес до знань, радість від пізнання нового, володіння достатнім обсягом знань, відповідними конструктивними вміннями й навичками, а також загальними способами пізнавальної діяльності, – достатньо сформовані лише у 17 % дітей. У 44 % дошкільників та 43 % першокласників вказані показники сформовані на середньому рівні. Низький рівень мали, відповідно, – 39 % та 40 % дітей.

Аналіз знань, умінь та навичок дітей, що відповідають завданням освітніх програм по ознайомленню з природою, формуванню елементарних математичних уявлень, розвитку мовлення, навчанню конструктивній діяльності показав недостатнє оволодіння дошкільниками й школярами визначеним обсягом навчального матеріалу та досліджуваними показниками готовності до навчальної діяльності.

Для того щоб дослідити причини зниження інтересу дітей до навчання та бажання займатися навчальною діяльністю, з дошкільниками та першокласниками було проведено бесіду за допомогою розробленого питальника. Дослідження показало, що у старшому дошкільному віці майже 100 % дітей виявили стійке бажання йти до школи, з них 79 % дітей – аби навчатися читати, писати, рахувати, дізнатися багато нового, стати дорослішими і розумнішими, набути нових знань; 21 % дошкільників більше приваблювала можливість мати красиві шкільні атрибути,

почувати себе дорослим, відчувати повагу до себе з боку друзів і родичів. Відповіді першокласників засвідчили, що тенденція, яка спостерігалася під час дослідження проблеми з дошкільниками, змінилася. 7 % молодших школярів виявили бажання повернутися до дошкільного закладу, вказуючи на можливість там погратися. Кількість школярів, яким подобалося в школі здобувати нові знання й навчатися, порівняно з дошкільниками, знизилася на 26 %. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що бажання здобувати нові знання дітьми не достатньо виховане в дошкільному віці й не підтримується на належному рівні в молодшому шкільному.

Дослідження особливостей адаптації першокласників до навчальної діяльності здійснювалося за методикою, розробленою Антроповою М. В., спрямованою на виявлення особливостей протікання адаптації дітей до шкільного навчання, а також на отримання показників успішності дітей на уроці. Дослідження проводилося за допомогою коректурної фігурної таблиці, як дозоване завдання при дослідженні функціональних змін у вищій нервовій діяльності учнів у першому півріччі навчання. Методика застосовувалася у два етапи: у першій частині дітям давалося завдання поставити у трикутниках крапку (.), а в кругах – знак додавання (+); у другій частині завдання дітям пропонувалося в кругах поставити крапку (.), а в трикутниках – знак додавання (+). Дослідження проводилося у три етапи: на початку уроку, через 15 хвилин від початку уроку і в останні 15 хвилин уроку. Після обґрунтування результатів дослідження, спрямованого на визначення успішності учнів під час навчання, виявлення середніх арифметичних величин, було отримано наступні показники: на початку уроку на сто фігурок припадало 7–8 помилок, через 15 хвилин від початку уроку – 3–5 помилок; а в останні п'ятнадцять хвилин уроку – 10–17 помилок. Таке зростання помилок свідчить про підвищення успішності учнів у перші п'ятнадцять хвилин і поступове зниження цього показника під кінець уроку, що призводить до підвищення проблеми адаптації учнів до навчальної діяльності.

Вирішення проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності у НВК “Школа – дошкільний заклад” планувалося у двох напрямках: організаційному та змістовому. Розробка та запровадження умов реалізації наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” лягли в основу проведення формуючого експерименту. З цією метою була розроблена модель забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників і першокласників в умовах НВК “Школа – дошкільний заклад” (рис. 1), в якій показано умови та шляхи вирішення проблеми.

Упровадження розробленої моделі передбачало отримання позитивного результату реалізації наступності ігрових форм навчальної діяльності у НВК “Школа – дошкільний заклад”. Для реалізації кожної із зазначених умов забезпечення наступності було розроблено ряд вихідних положень, дотримання яких слугувало б повноцінному й ефективному її впровадженню.

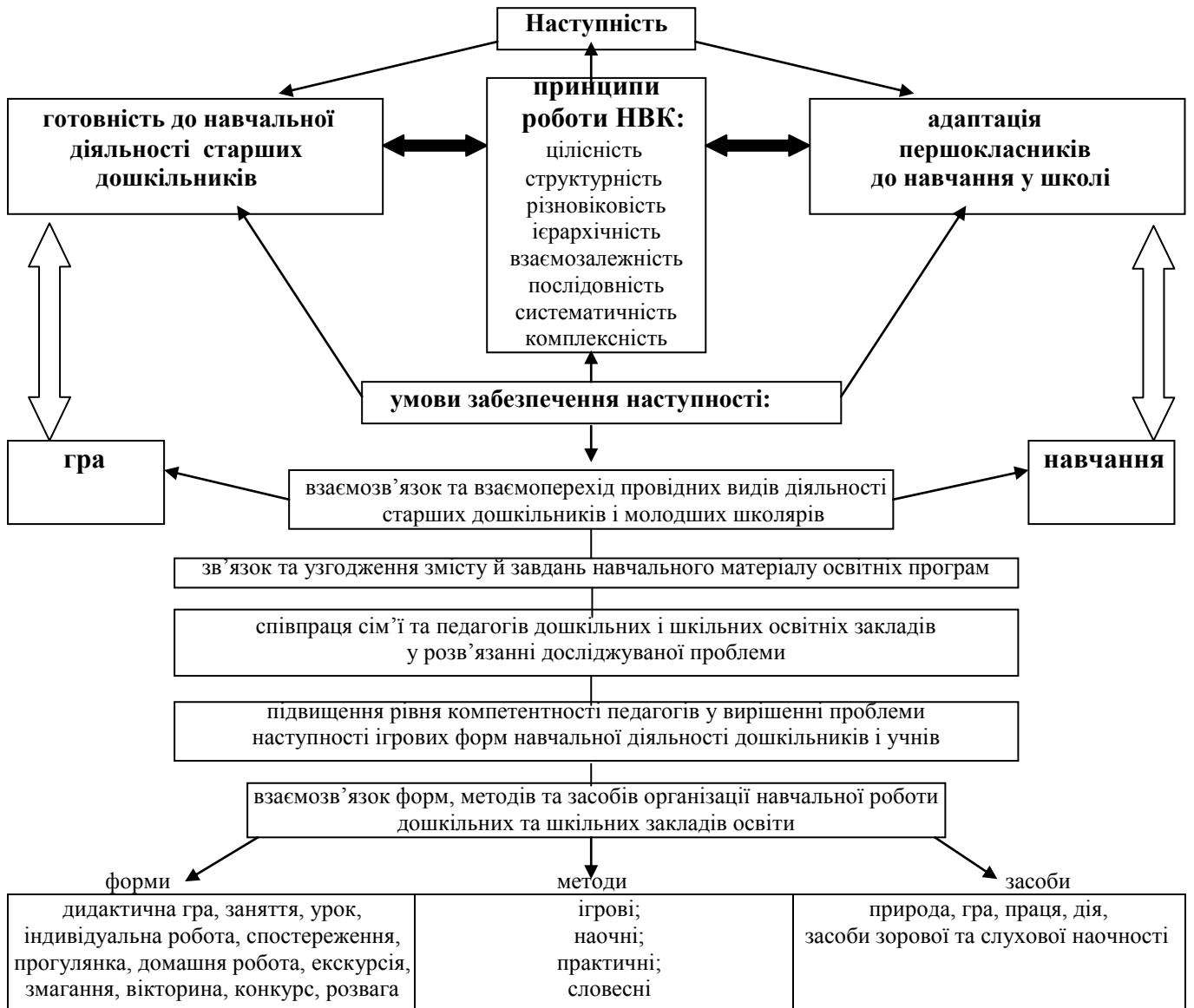

Рис. 1. Модель забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників і першокласників в умовах НВК “Школа – дошкільний заклад”

В основу моделі було покладено взаємозв'язок та взаємоперехід основних видів діяльності старших дошкільників та молодших школярів – ігрової та навчальної, що підвищує готовність старших дошкільників до навчальної діяльності і забезпечує адаптацію першокласників до навчання. Так як проблема наступності навчальної діяльності вирішується у цих двох напрямках, усі розроблені умови (зазначені вище) впливали на підвищення готовності дошкільників до шкільного навчання та успішну адаптацію першокласників до навчальної діяльності.

Ланкою, у якій стало можливим об'єднання особливостей освітніх процесів дошкільного закладу та школи, став НВК “Школа – дошкільний заклад”. Цьому сприяли принципи роботи цього закладу освіти, а саме: цілісність, структурність, різновіковість, ієрархічність, взаємозалежність, послідовність, систематичність та комплексність.

Була розроблена методика формуючого експерименту. Експеримент проводився в експериментальних групах навчально-виховних комплексів зі старшими дошкільниками протягом одного навчального року й продовжувалася протягом наступного – з першокласниками. З дітьми контрольних груп навчально-виховний процес здійснювався без змін у звичному режимі.

Для підвищення рівня компетентності педагогів у вирішенні проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності дошкільників і учнів було розроблено індивідуальні, колективні та нетрадиційні форми методичної роботи: методичні ради та об'єднання педагогів дошкільної і шкільної ланок освіти; взаємовідвідування уроків та занять; проведення теоретичних, науково-методичних та практичних семінарів з вирішення досліджуваної проблеми; здійснення самоосвіти педагогів та ін.

Вирішення проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності досягалося завдяки участі батьків дітей в освітньому процесі. Цьому сприяли такі форми співпраці педагогів і батьків, як ознайомлення батьків з психолого-педагогічною та методичною літературою, педагогічний лекторій, позакласний педагогічний всеобуч; науково-практичні конференції та семінари, присвячені проблемам навчальної діяльності; тематичні вечори запитань і відповідей, відвідування батьків удома, дні відчинених дверей, участь батьків у проведенні освітніх заходів; виконання батьками різноманітних доручень; організація батьками навчання дітей та ін.

Умовою взаємопереходу ігрової і навчальної діяльності в дидактичній грі було визначено зв'язок та узгодження змісту й завдань навчального матеріалу освітніх програм для старших дошкільників і першокласників, що передбачало їхнє ускладнення, розширення та поглиблення. Психологічний зміст переходу від старшого дошкільного до молодшого шкільного віку характеризується зміною провідної діяльності дітей: ігрової і навчальної. Взаємозв'язок та взаємоперехід провідних видів діяльності старших дошкільників і першокласників здійснювалися завдяки правильному співвідношенню збереження досягнутих надбань минулого – ігрової діяльності та орієнтації на здобуток у майбутньому при переході до новоутворення – навчальної діяльності. Методика передбачала реалізацію ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників і першокласників завдяки розробленій системі дидактичних ігор. Реалізація системи дидактичних ігор була спрямована на поступове формування в ігровій діяльності – навчальної, що простежувалося у розумінні дитиною поставленого перед нею завдання, у виборі необхідних шляхів і засобів його вирішення, у здійсненні самоконтролю за ходом виконання та самоперевірці недоліків роботи. У змісті дидактичних ігор були використані завдання таких розділів програм: для старших дошкільників – “Ознайомлення з природою”, “Формування елементарних математичних уявлень”, “Розвиток мовлення”, “Навчання конструюванню”; для першокласників – “Я і Україна (природа навколо нас)”, “Математика”, “Українська мова”, “Трудове навчання (конструювання)”, “Художня праця (художнє конструювання)”.

Реалізація ігрових форм навчальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку здійснювалася вихователями і вчителями в освітньому процесі підготовчої до школи групи та у першому класі. Послідовність навчальних завдань дидактичних ігор відповідала календарному плануванню як у дошкільному закладі, так і в школі. Це дало можливість протягом року систематично, послідовно та безперервно застосовувати в освітньому процесі розроблені ігрові форми навчальної діяльності, відповідно до навчальних планів дошкільного закладу і школи. Завдяки розробленій системі дидактичних ігор реалізовувався принцип різновіковості навчальної діяльності старших дошкільників і першокласників. Це дало змогу реалізовувати спільні форми організації навчальної діяльності дітей вказаних вікових категорій на основі інтеграції навчально-ігрової, конструктивної, дослідно-пошукової, творчої, трудової та інших видів діяльності під час різних режимних процесів.

Розроблена система дидактичних ігор була покликана вирішити і наступну умову забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності – взаємозв'язок форм, методів та засобів організації навчальної роботи дошкільних та шкільних закладів освіти, – так як давала можливість поєднати форми організації освітнього процесу школи й дошкільного закладу. Перш за все, це стосувалося ігрових та навчальних форм. Будь-яку дидактичну гру можна включити до заняття чи уроку, подаючи навчальне завдання у формі гри.

Актуальним моментом у вирішенні поставленої мети стали заняття, уроки та ігри, спільні для дітей обох вікових груп. На спільних уроках дошкільники могли відчувати себе школярами, поступово звикати до нової ролі – учня, наслідувати старших, брати з них приклад. Першокласники мали можливість ототожнити статус учня й дошкільника, вдатися до звичних форм організації навчання – ігор, занять. Менші намагалися орієнтуватися на старших, а учні прагнули допомагати дошкільникам. Зазначені форми навчання використовувалися також окремо з дошкільниками та першокласниками. Уроки, які проводилися зі старшими дошкільниками, носили переважно ігровий характер, включали дидактичні ігри та вправи. Тривалість таких уроків відповідала віковій категорії дітей. У першому класі було урізноманітнено уроки. З дітьми проводилися уроки-змагання, уроки-КВК, уроки-подорожі, уроки-драматизації. Крім зазначених форм організації навчальної діяльності, як із дошкільниками, так і з школярами проводилися інші форми: екскурсії, прогулянки, різні види ігор (сюжетно-рольові, ігри-драматизації, рухливі); індивідуальна, колективна та групова робота; свята, розваги, вікторини, трудові доручення, колективна праця тощо. Було започатковано і гурткову роботу, в якій дошкільники і першокласники поглиблювали знання з різних розділів програми. Предметні гуртки сприяли розвитку в дітей інтересу до художньої літератури, мистецтва, освітніх галузей науки.

Результати констатуючого експерименту показали, що навчальна діяльність дітей відбувається здебільшого за допомогою словесних методів навчання. Розроблена система

дидактичних ігор поряд із словесними методами забезпечила використання ігрових, наочних та практичних. Контрольні зрізи результатів дослідно-експериментальної роботи по забезпеченню наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” здійснювалися за методикою констатуючого експерименту в кінці навчального року зі старшими дошкільниками та протягом наступного року в першому класі. Отримані результати контрольних зрізів в експериментальних та контрольних групах вивчалися, узагальнювалися та порівнювалися, що дало змогу визначити ефективність розробленої моделі вирішення досліджуваної проблеми наступності.

Таблиця 1.

Порівняльні дані розподілу кількості дітей за рівнями сформованості показників готовності до навчальної діяльності за контрольним експериментом (%)

Рівні	Програмові розділи, що стосуються															
	природопізнавальної діяльності				Математичних Уявлень				розвитку мовлення				конструктивної діяльності			
	КГ	КК	ЕГ	ЕК	КГ	КК	ЕГ	ЕК	КГ	КК	ЕГ	ЕК	КГ	КК	ЕГ	ЕК
Достатній	21	16	34	31	16	10	25	26	14	11	29	29	19	17	31	33
Середній	37	30	46	50	34	32	43	44	37	35	43	44	44	42	47	47
Низький	42	54	20	19	50	58	32	30	49	54	28	27	37	41	22	20

Порівняльні дані (табл. 1) розподілу кількості дітей за рівнем знань про природу показують зростання достатнього рівня, порівняно з результатами констатуючого експерименту першого порядку, у дошкільників на 14 %, у першокласників – на 16 %, спадання низького – відповідно на 23 % і 33 %. За рівнем сформованості математичних знань: зростання достатнього – на 11 % і 15 %, спадання низького – на 19 % і 28 %. За рівнем розвитку мовлення: зростання достатнього – на 17 % і 18 %, спадання низького – на 21 % і 26 %. За рівнем сформованості конструктивної діяльності: зростання достатнього – на 14 % і 16 %, спадання низького – на 17% і 20 % відповідно. Результати контрольних зрізів в експериментальних та контрольних групах засвідчили зростання бажання дітей займатися навчальною діяльністю, інтересу до знань, відчуття радості від пізнання нового, а також зростання дієздатності першокласників на уроці.

Порівняльні дані одержаних результатів педагогічного експерименту дають підстави стверджувати, що апробована експериментальна робота результативна, оскільки забезпечує наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад”. Підтвердженням цьому стали вищі рівневі показники готовності до навчальної діяльності дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі та, як результат цього, достатній рівень адаптації першокласників до шкільного навчання.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. Встановлено, що проблема наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах НВК “Школа – дошкільний заклад” є важливою складовою проблеми наступності між дошкільною та шкільною освітою. Реалізація усіх складових загальної проблеми наступності дозволить забезпечити неперервність педагогічного процесу та цілісність суміжних ланок освіти. Дошкільна освіта є тією ланкою, де закладаються основи світорозуміння, якості, вміння, які стають основою для подальшого гармонійного розвитку дитини і на які слід спиратися в наступних ланках освіти. Проблема наступності може існувати у різних науках і галузях. У кожній сфері вона має свої особливості, зміст, характер і значення, як загальнонаукове, так і конкретне.

2. Виявлено, що важливою ознакою наступності навчальної діяльності в умовах дошкільної та шкільної ланок освіти є її структура, яка передбачає два етапи: формування готовності старших дошкільників до навчальної діяльності у школі та адаптацію першокласників до шкільних умов навчання.

3. Встановлено, що поняття наступності можна визначити з декількох позицій, які доповнюючи одна одну, впливають на формування змісту умов забезпечення цієї категорії. Ці умови характеризують зовнішні та внутрішні механізми організації наступності. Зовнішній бік характеризується організацією роботи, а внутрішній – її змістом (включає в себе знання, уміння й навички дітей, їхнє подальше зростання та вдосконалення).

4. Наступність як педагогічна категорія передбачає взаємозв'язок різних етапів розвитку, сутність якого полягає у відновленні і збереженні на новому етапі елементів і характеристик попередніх. При цьому новий етап, який є наслідком попереднього, стає фундаментом для становлення і розвитку наступного. Наступність забезпечує взаємозв'язок елементів минулого, теперішнього і майбутнього.

5. Навчальна діяльність – це процес організації педагогом пізнавальної активності дітей з метою засвоєння останніми відповідної суми знань, умінь, навичок, а також способів діяльності. Наступність навчальної діяльності являє собою взаємозв'язок та узгодженість змісту, ступенів та етапів навчального процесу, методів, прийомів та форм його організації, при яких знання, уміння й навички формуються у певному порядку: наступний елемент навчального матеріалу, взаємопов'язуючись з попереднім, опираючись на нього, готує до засвоєння нового. Ігрова форма навчальної діяльності є способом організації навчальної діяльності з переважанням ігрових прийомів.

6. Наступність ігрових форм навчальної діяльності – це взаємозв'язок та узгодженість способів взаємопереходу ігрової і навчальної діяльності, при яких знання, уміння й навички

формується у визначеному порядку: коли кожен наступний елемент навчального матеріалу, опираючись на попередній, взаємопов'язується з ним і готує до засвоєння нового.

7. Взаємоперехід провідних видів діяльності дошкільників і школярів (ігрової та навчальної) підвищує показники рівня готовності до школи, а також помякшує адаптацію до навчання. Дидактична гра – основна форма взаємопереходу та взаємозв'язку ігрової і навчальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

8. Доведено доцільність упровадження в освітній процес навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” розробленої системи дидактичних ігор з досліджуваних розділів освітніх програм, побудованої на основі ускладнення змісту навчального матеріалу; єдності освітнього процесу в підготовчій до школи групі та першому класі; врахування раніше вивченого і наступного.

9. Доведено ефективність впровадження розробленої методики, спрямованої на забезпечення взаємозв'язку та взаємопереходу ігрової і навчальної діяльності. Методика передбачала взаємозв'язок словесних, наочних, практичних, у тому числі – ігрових методів; різноманітних форм і засобів організації навчальної роботи дошкільних та шкільних закладів освіти.

10. Доведено, що вирішення проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності досягається завдяки участі батьків дітей в освітньому процесі. Цьому сприяють такі форми співпраці педагогів і батьків, як ознайомлення батьків з психолого-педагогічною та методичною літературою, педагогічний лекторій, позакласний педагогічний всеобуч; науково-практичні конференції та семінари, присвячені проблемам навчальної діяльності; тематичні вечори запитань і відповідей, відвідування батьків удома, дні відчинених дверей, участь батьків у проведенні освітніх заходів; виконання батьками різноманітних доручень; організація батьками навчальної діяльності дітей та ін.

11. Встановлено доцільність розроблених індивідуальних, колективних та нетрадиційних форм методичної роботи у підвищенні рівня компетентності педагогів у вирішенні проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності дошкільників і учнів: методичних рад та об'єднань педагогів дошкільної і шкільної ланок освіти; взаємовідвідування уроків та занять; проведення теоретичних, науково-методичних та практичних семінарів з вирішення досліджуваної проблеми; здійснення самоосвіти педагогів та ін.

12. Дослідно-експериментальна робота довела, що реалізація наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів буде ефективною завдяки взаємопереходу провідних видів діяльності дошкільників і школярів, узгодженню змісту навчальних програм для дітей указаних граничних вікових категорій; взаємозв'язку форм, методів і засобів організації освітнього процесу ДНЗ та школи; співпраці вихователів, учителів та батьків дітей, а також завдяки високому рівню компетентності педагогів у вирішенні цієї проблеми.

Отже, порівняння отриманих показників у процесі дослідження доводить правильність визначеної гіпотези та ефективність розробленої методики забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад”. Поставлені завдання дослідження повністю розв’язані, мета експерименту – досягнута.

Науково-дослідна робота не вирішує усіх проблем наступності між дошкільною та шкільною ланками освіти. Розроблені підходи можуть слугувати підґрунтям для продовження експериментальних досліджень, спрямованих на вирішення багатогранних аспектів проблеми наступності дошкільної й початкової шкільної освіти, у тому числі наступності різних видів продуктивної діяльності дітей цих вікових категорій в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад”.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА:

1. Чепка О. В. Ігрові форми навчальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів: Навчально-методичний посібник. – К.: Міленіум, 2005. – 144 с.

2. Чепка О. В. Гра як засіб реалізації сучасних технологій навчання в умовах діяльності комплексу “Школа – дошкільний заклад” // Наукові записки. – Випуск 51. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2003. – Частина 2. – С. 69–72.

3. Чепка О. В. Діяльність педагога навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” у забезпеченні наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників і молодших школярів // Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти: Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції: 1-2 квітня 2004 р. / Укл. Л. Л. Макаренко, М. С. Севастюк, О. П. Симоненко. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 282–284.

4. Чепка О. В. До історії питання про становлення та розвиток навчальної діяльності // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред. В. Г. Кузь. – К.: Наук. світ, 2003. – С. 220–226.

5. Чепка О. В. Ефективність та якість використання ігор у педагогічному процесі // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського: Збірник наукових праць. Спеціальний випуск “Теорія та практика управління педагогічними процесами”: – Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2002. – С. 38–44.

6. Чепка О. В. Забезпечення наступності та перспективності ігрових форм навчальної діяльності в педагогічному процесі навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” // Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – Частина 2. – С. 272–276.

7. Чепка О. В. Методичні основи організації виховного процесу засобами гри в навчально-виховному комплексі “Школа – дошкільний заклад” // Проблеми трудової і професійної підготовки: Наук.-метод. зб. – Слов’янськ: СДПУ, 2002. – Вип. 7. – С. 51–55.

8. Чепка О. В. Наступність в організації навчальної діяльності в навчально-виховному комплексі “Школа – дошкільний заклад” // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / В. Г. Кузь (гол. ред.) та інші. – К.: Наук. світ, 2002. – С. 279–286.

9. Чепка О. В. Наступність ігрових форм навчальної діяльності у роботі суміжних ланок освіти: дошкільної та початкової // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди: Науково-теоретичний часопис. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – С. 269–274.

10. Чепка О. В. Психолого-педагогічні проблеми підготовки та інноваційної діяльності педагога в навчально-виховному комплексі “Школа - дошкільний заклад” // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 153. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 183–189.

11. Чепка О. В. Сухомлинський В. О. про організацію навчальної діяльності молодших школярів // Наукові записки. – Випуск 52. Частина 2. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2003. – С. 228–232.

12. Чепка О. В. Сучасні умови діяльності навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад” // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини: Спеціальний випуск “До витоків становлення української педагогічної науки” / В. Г. Кузь (гол. ред.) та інші. – К.: Наук. світ, 2002. – С. 315–317.

АНОТАЦІЯ

Чепка О. В. Наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад”. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2005.

У дисертації досліджена проблема наступності ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу “Школа – дошкільний заклад”. Охарактеризовано структуру наступності навчальної діяльності, яка включає готовність старших дошкільників до навчальної діяльності та адаптацію першокласників до шкільних умов навчання. Визначені умови реалізації наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів із урахуванням специфіки діяльності освітнього комплексу. Розроблено, обґрунтовано та апробовано модель забезпечення наступності ігрових форм навчальної діяльності, в основі якої –

взаємоперехід провідних видів діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку: гри і навчання. Доведено, що реалізація наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів досягається через взаємозв'язок та взаємоперехід ігрової і навчальної діяльності; зв'язок та узгодження змісту й завдань навчального матеріалу освітніх програм для старших дошкільників і першокласників; взаємозв'язок форм, методів та засобів організації навчальної роботи дошкільних та шкільних закладів освіти; співпрацю сім'ї та педагогів дошкільних і шкільних освітніх закладів у розв'язанні цієї проблеми; підвищення рівня компетентності педагогів у вирішенні проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності старших дошкільників і першокласників. Розроблено систему ігрових форм навчальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Ключові слова: наступність, ігрові форми, навчальна діяльність, наступність ігрових форм навчальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, адаптація, готовність до навчання, показники готовності, організаційні й змістові умови, навчально-виховний комплекс «Школа – дошкільний заклад».

АННОТАЦІЯ

Чепкая Е. В. Преемственность игровых форм учебной деятельности в условиях учебно-воспитательного комплекса «Школа – дошкольное учреждение». – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08. – Дошкольная педагогика. – Институт проблем воспитания АПН Украины, Киев, 2005.

В диссертации исследована проблема преемственности игровых форм учебной деятельности в условиях учебно-воспитательного комплекса «Школа – дошкольное учреждение». Анализ исследуемых научных источников позволил установить актуальность проблемы, её практическую значимость и недостаточность научно-теоретической и методической разработки. Теоретический анализ проблемы показал, что преемственность характеризуется объективным и всеобщим характером, отображаясь в обществе, природе и познании. Проблема преемственности существует в разных науках и в каждой отрасли она отличается своим содержанием и характером, проявляясь как принцип, категория, явление, способ, правило, средство, фактор, закон или условие. В каждой среде преемственность имеет свои особенности и значение – как общенаучное, так и конкретное: педагогическое, психологическое, философское, дидактическое.

В исследовании установлено, что преемственность как педагогическая категория представляет собой взаимосвязь разных этапов развития, сущность которой состоит в возобновлении и сохранении на новом этапе элементов и характеристик предыдущих. При этом новый этап является следствием предыдущего и основой для становления и развития последующего. Преемственность обеспечивает взаимосвязь элементов прошлого, настоящего и

будущего. Сущность преемственности можно определить с нескольких позиций, которые, дополняя друг друга, влияют на формирование содержания условий её обеспечения. Эти условия характеризуют внешние и внутренние механизмы организации преемственности. Внешняя сторона определяется организацией работы, а внутренняя – её содержанием.

Важным признаком преемственности учебной деятельности в условиях дошкольного и школьного звеньев образования является её структура, которая предусматривает два этапа: формирование готовности старших дошкольников к учебной деятельности в школе и адаптацию первоклассников к школьным условиям обучения. Повышение показателей уровня готовности к школе, а также успешная адаптация к учебе возможны благодаря взаимопереходу ведущих видов деятельности детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста: игры и учебы. В исследовании были определены такие показатели уровня готовности к учебной деятельности: обладание достаточным объёмом знаний, умений и навыков; произвольная регуляция и контроль поведения в соответствии с определенными правилами и требованиями; умение оценивать собственную работу и работу других детей; желание заниматься учебной деятельностью, интерес к знаниям, радость от познания нового.

Сущность понятия «преемственность игровых форм учебной деятельности» определена как взаимосвязь и согласованность способов взаимоперехода игровой и учебной деятельности, при которых знания, умения и навыки формируются в определённом порядке: когда каждый последующий элемент учебного материала, опираясь на предыдущий, взаимосвязывается с ним и готовит к усвоению нового.

Результаты как научно-теоретического исследования, так и констатируемого эксперимента показали, что проблема преемственности игровых форм учебной деятельности старших дошкольников и первоклассников остаётся нерешенной. Для её решения была разработана модель, в основу которой было положено взаимосвязь и взаимопереход основных видов деятельности старших дошкольников и младших школьников – игровой и учебной. Звеном, в котором возможно объединить особенности образовательных процессов дошкольного учреждения и школы, стал УВК «Школа – дошкольное учреждение».

Основной формой взаимосвязи и взаимоперехода игровой и учебной деятельности старших дошкольников и первоклассников была определена дидактическая игра, которая сочетает в себе игру и обучение. Реализация игровых форм учебной деятельности детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста стала возможной благодаря разработанной системе дидактических игр. Внедрение системы дидактических игр обеспечило последовательность формирования в игровой деятельности – учебной. В содержании дидактических игр были использованы задания таких разделов программ: для старших дошкольников – «Ознакомление с природой», «Формирование элементарных математических представлений», «Развитие речи», «Обучение

конструированию»; для первоклассников – «Я и Украина (природа около нас)», «Математика», «Украинский язык», «Трудовое обучение (конструирование)», «Художественный труд (художественное конструирование)».

Доказано, что реализация преемственности игровых форм учебной деятельности в условиях УВК «Школа – дошкольное учреждение» достигается взаимосвязью и взаимопереходом игровой и учебной деятельности; связью и согласованностью содержания образовательных программ для старших дошкольников и первоклассников; взаимосвязью форм, методов и средств организации учебной работы дошкольных и школьных учреждений образования; сотрудничеством семьи и педагогов, а также повышением уровня компетентности педагогов в обеспечении преемственности игровых форм учебной деятельности детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста.

Ключевые слова: преемственность, игровые формы, учебная деятельность, преемственность игровых форм учебной деятельности детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста, адаптация, готовность к учебе, показатели готовности, организационные и содержательные условия, учебно-воспитательный комплекс «Школа – дошкольное учреждение».

ANNOTATION

Shepkaya E. V. The succession of the playing forms of educational activity in educational complex «school-kindergarten». – Manuscript.

This dissertation is for receiving the scientific degree of Candidate of Pedagogical Science in speciality 13.00.08. – Preschool pedagogy. – Institute of Problems in Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2005.

Dissertation deals with investigation of problem of the succession of the playing forms of educational activity in educational complex «school-kindergarten». The structure of the succession of this research is characterized and consists of adaptation and preparedness for school. The conditions of succession of this research are determined. The model of realization of succession of the playing forms of educational activity in educational complex «school-kindergarten» is determined and experimentally checked. It was proved that efficiency of realization of succession of this research is reached on such conditions: cooperation of tasks and the contents of the programme material; correlation of playing and educational activities; cooperation of forms, methods and means of organization of educational work; work with teachers on increasing of their readiness to realization of succession of the playing forms of educational activity of 5-7 years old children; cooperation of a kindergarten, school and family. The system of the playing forms of educational activity of 5-7 years old children is elaborated.

Key words: succession, playing forms, educational activity, the succession of the playing forms of educational activity of 5-7 years old children, adaptation, preparedness for school, proofs of preparedness, organizational and pedagogical conditions, educational complex «school-kindergarten».